

NOVI MUZEJI I MUZEJSKI POSTAVI U MAKEDONIJI

Kliment Korobar
Muzej grada Skopja

akedonija je u prošlosti bila sponom raznih civilizacija a na njenom su se tlu ukrštale razne kulture i taložile kulturne dragocjenosti.

Otkrivena naselja govore o životu na ovom tlu u neolitu, materijalne ostavštine jasno otkrivaju

posredničku ulogu ovog teritorija u širenju utjecaja sa sjevera prema jugu i obratno. Tu su bogati nalazi koji govore o proniku grčke civilizacije, a mnogobrojni miljokazi, hramovi, forumi, skulpture itd. otkrivaju važnost ovih krajeva u vrijeme Rimljana. Otkrivene ranokršćanske bazilike dostojne su predstavnice bizantske epohe. Od posebnog je interesa velik broj lokaliteta koji svjedoče o životu i stvaralaštvu slavenskih plemena jednako kao i stotine crkava i manastira diljem Makedonije.

U Makedoniji se javlja i prva slavenska pismenost — braća Ćiril i Metod ostavili su nam prvu slavensku azbuku, a njihovi sljedbenici Kliment i Naum razvili su njihovo djelo prevodeći crkvene bizantske knjige na slavenski jezik. Ohrid je time postao središtem pismenosti svih slavenskih naroda.

Bogato i raznoliko stvaralaštvo makedonskog naroda stoljećima se usavršavalo i oplemenjivalo te uzdizalo na takvu umjetničku razinu koja s punim pravom uživa poštovanje, ushićenje i zanimanje u svijetu.

Višestoljetna je borba makedonskog naroda za nacionalnu slobodu i socijalnu pravdu. Ugnjetavan i porobljavan, pljačkan i stalno izlagan najtežoj denacionalizaciji od strane raznih osvajača, makedonski narod nije ipak nikad bio osvojen i nikad se nije pomirio s nasiljem i ropstvom, nalazeći uvijek snage i putove za otpor. Naslijeđeno bogatstvo i bogata tradicija nalažu prijeku potrebu stvaranja institucije muzeja, u kojima će se otkrivati, skupljati, proučavati, znanstveno obrađivati to veliko bogatstvo, koje će time biti sačuvano budućim generacijama.

Potreba stvaranja muzeja nameće se kao veza između razvijenih kulturnih vrijednosti prošlosti i suvremenih nastojanja izgradnje novih kulturnih vrijednosti, koji će biti novi kreativni prođužetak ostvaren u novim uvjetima. Kao rezultat potrebe za zaštitom i prezentacijom ovoga našeg bogatog kulturno-povijesnog nasljeđa, u Makedoniji je stvorena široka mreža muzeja (muzeji, galerije, muzejske i galerijske zbirke), i to: 8 specijaliziranih muzeja, 11 općih muzeja, 3 umjetničke galerije, 14 memorijalnih muzeja, 6 muzejskih zbirki, 4 galerijske zbirke, 5 spomen-prostorija, 7 spomen-prostorija u garnizonima JNA.

Muzeji pokrivaju veći dio republičkog teritorija. Premda im broj nije malen, veći dio njih nema ni osnovne uvjete za nesmetano funkcioniranje i rad pa se nameće pitanje njihova opstanka.

Činjenica da je do 1980. godine samo 6,2 posto muzejskog materijala bilo izloženo u stalnim postavima govori o zapostavljenosti osnovne funkcije muzeja. Od 1980. godine do danas učinjeni su veliki naponi za uređenje muzejskih postava u Makedoniji. Otpočelo se muzejskim

postavom u Muzeju Makedonije, čija su prva i druga faza završene, napravljeni su muzejski postavi u Strumici, Gjevgjeliji i Ohridu a u toku je i realizacija muzeja u Bitoli. U tom razdoblju napravljeno je i pet memorijalnih muzeja u Vranovcima (vidi: Informacija Museologica, 1986, 1–4).

Muzej Makedonije nalazi se u staroj gradskoj jezgri, na lijevoj obali Vardara. U jezgri je smještena i većina kulturnih institucija kao MNT, Umjetnička galerija, Muzej stare skopske čaršije, Muzej suvremene umjetnosti kao i brojni drugi kulturno-povijesni spomenici. Zgrada je prvotno projektirana za dva muzeja — Historijski i Arheološki, ali tijekom gradnje odlučeno je da se tu smjesti i Etnološki muzej Makedonije, što je bez sumnje stvorilo dodatne poteškoće. Gradnja je počela 1970. i završena je 1976. godine. Pri lociranju muzeja nije se vodilo računa o cjelini ovog dijela grada, koji je ostao bez jasne urbanističke koncepcije a rezultat je što je Muzej Makedonije postao »slijepim crijevom« čaršije. Ulazi u Muzej nisu označeni ni na jednoj pješačkoj transversali, pa unatoč atraktivnim programima što ih Muzej nudi posjet nije takav kakav bi mogao biti. Muzej se nalazi u neposrednoj blizini spomenika kulture poznatih kao Kušumli-an i Gjurmili amam, a njegova terasasta struktura omogućava formiranje više scenskih prostora na otvorenome, kojima bi Muzej mogao nadopunjavati svoj kulturni program. Tu se održavaju književne večeri, koncerti, kazališne predstave, video-projekcije, a prostor je pogodan i za različite likovne intervencije i hepeninge. Muzej Makedonije zaprema 6.000 četvornih metara izložbenog prostora namijenjenog za stalni postav u kojem treba predstaviti povijest od prahistorije do danas.

Kod projektiranja unutrašnjeg uređenja Muzeja, Zavod za arhitekturu i urbanizam Skopja koristio se dotadašnjim iskustvima u zemlji. Međutim, nedovoljna suradnja sa stručnjacima rezultirala je nizom slabosti projekta. Nedovoljne su mogućnosti muzejskih interpunkcija te pravilne verifikacije određenih događaja i ličnosti kulturne i političke povijesti, a to je zahtijevalo velike intervencije u projektu.

Ponudeno rješenje, osim toga, dalo je statični postav (muzej — hram iz XIX. stoljeća), što nije dopuštalo da se u Muzeju odvijaju i drugi sadržaji, dok dvije dvorane, međusobno razdijeljene i namijenjene povremenim izložbama, zapremaju ukupno 180 četvornih metara korisne površine.

Ova kvadratura ni izdaleka ne može zadovoljiti potrebe jednoga nacionalnog muzeja, koji u postavima obuhvaća 40 posto materijala pohranjenog u depoima. Muzej Makedonije održao je javnu raspravu o projektu, nakon koje je projekt vraćen na doradu. U realizaciji druge varijante projekta uključeni su stručnjaci — arhitekti i likovni suradnici Muzeja Makedonije. Plan realizacije podijeljen je na tri faze. U prvoj je oformljen arheološki postav od prahistorije do dolaska Slavena te dvorane za povremene izložbe i kino-dvorane, pa je tako Muzej Makedonije mogao prirediti, mimo arheološkog postava, i povremene izložbe, projekcije i predavanja. Tematska podjela stalnog postava je sljedeća:

- arheologija 1.100 četvornih metara
- povijest 1.500 četvornih metara
- etnologija 2.100 četvornih metara
- dvorane za povremene izložbe 950 četvornih metara

– kino-dvorana 100 četvornih metara

Kod rješavanja arheološkog postava napravljeno je tipiziranje arheološkog materijala po veličini da bi se po tome mogla odrediti i veličina vitrina, pa su izrađene tri vrste vitrina.

Ovakva je realizacija bila potrebna i zbog arheoloških eksponata otkrivenih u daljim istraživanjima lokaliteta. Kod izrade detalja za vitrine korišteno je iskustvo evropskih proizvođača. Više tehničkih detalja oko vješanja polica i osvjetljavanja riješeno je po uzoru tvrtke »Glassbau Hann« iz Njemačke.

Kao uvod svakoj temi iz arheologije napisan je tematski tekst popraćen arheološkom kartom Makedonije s arheološkim lokalitetima određenog razdoblja. Za objašnjenje materijala napravljeni su crteži s rekonstrukcijama te fotografije predmeta i lokaliteta. Dvorane su

ozvučene i opskrbljene protupožarnom i sigurnosnom instalacijom¹.

Drugom fazom realizacije trebalo je obuhvatiti dio od dolaska Slavena do zaključno sa 1945. godinom. Nažalost, u ovom dijelu ekspozicija ne ide normalnim tokom u kojem bi bila praćena povijest, povijest umjetnosti i etnologija. Zbog bogatog fonda Etnološkog muzeja njegov je postav bio predviđen kao treća faza, u kojoj bi taj fond bio samostalno predstavljen pa time napravljen vremenski skok između prve i treće faze. Projekt za drugu fazu izradio je arh. Aleksandar Nikoljski. Likovno rješenje djelo je stručnog tima Muzeja Makedonije.

Arhitektonski, projekt je zamišljen kao omotač i jezgro, tako što bi pored zidova bile postavljene zidne vitrine, a u centralnom prostoru unutrašnje konstrukcije, na kojima bi bio izložen materijal pretežno iz povijesti umjetnosti.

Da se omogućiti pravilna hodna linija između dvaju krila muzeja bilo je potrebno niz građevinskih zahvata. Poznato je da se u muzejima, kada nedostaje povijesna dokumentacija za pojedine događaje i ličnosti, primjenjuje model predstavljanja putem teksta i rekonstrukcija. Također, poznato je da muzej predstavlja živ organizam koji se mora stalno nadopunjavati novom dokumentacijom koja je rezultat redovitih istraživanja, a to i jest primarna zadaća Muzeja Makedonije.

U prošlom se razdoblju Etnološki muzej Makedonije, osim istraživanjima pojedinih etnoloških grana, bavio temeljitim istraživanjima različitih krajeva Republike. Time se obogatilo dragocjenim etnografskim materijalom, a njime i popunio osnovane odjele. U stalnom postavu etnokulture Makedonije prikazat će se tradicionalna materijalna, a u okviru toga i duhovna kultura makedonskog naroda, narodnosti i etničkih grupa koje žive na teritoriju Makedonije. Realizacija upravo Etnološkog muzeja, i to odjela narodnih nošnji i običaja, početak je realizacije treće faze Muzeja Makedonije. Vitrine za taj dio već su montirane, a očekuje se da tijekom 1991/92. bude završen kompletni postav čime bi Muzej Makedonije dobio svoj konačni izgled.

Kod prezentacije narodnih nošnji kao problem nametnuo se izgled i funkcionalnost lutki – manekena. Napravljen je prototip koji, međutim, nije mogao zadovoljiti zahtjeve izlaganja.

Taj se problem općenito nameće u etnografskim muzejima a etnolozi imaju različita mišljenja o načinu izlaganja narodnih nošnji.

Oformljene prostore za povremene izložbe s kino-dvoranama omogućili

su Muzeju Makedonije da provede u praksu svoju kulturnu, prosvjetnu i obrazovnu funkciju predstavljajući se brojnim tematskim izložbama. Organizacija tematskih izložbi koje privlače sve veći broj posjetitelja postala je potrebom suvremenog čovjeka, a time i faktor više u podizanju kulturne razine našeg čovjeka. Kino-predstave u organizaciji Muzeja Makedonije pokazale su se svrhovitim sredstvom priopćavanja muzejske problematike široj javnosti.

Završavanjem muzejskih postava Muzeja Makedonije, temeljenih na znanstvenim stavovima i suvremenim muzeološkim principima, Muzej će se moći ubrojiti među uspješnije muzeje Jugoslavije, a možda nije neskromno ako kažemo i Evrope.

Ohridski postavi i izložbe

Ohrid je kao grad velike kulturne i povijesne tradicije stalno prisutan u domeni muzejske djelatnosti. Zadnjih godina napravljena je Galerija ikona gdje je izložena 61 najznačajnija ikona iz razdoblja XI–XIX. stoljeća u kronološkom postavu.

Godine 1985. otvoren je i stalni muzejski postav Slavske pismenosti u kompleksu crkve Sv. Klimenta Ohridskog. Muzejski je postav smješten u staroj školi sagrađenoj 1897. godine (projektant arh. Konstantin Robeva). Na 625 četvornih metara prezentirano je 500 eksponata – pretežno kopije fresaka, epigrafski spomenici, knjige i kopije rukopisa. Osnovna je zamisao stalne izložbe Slavska pismenost prezentacija sakupljenih spomenika slavske pismenosti sa svih slavenskih teritorija, od njenog rađanja polovicom IX. stoljeća pa sve do pojave suvremenih slavenskih književnih jezika.

Godine 1988. otvorena je Kuća Uranije. Današnja Kuća Uranije s još dvije kuće iz toga kompleksa pripadale su nasljednicima obitelji Filevci, zakupcima jezerskog ribolova u vrijeme Turaka. Kuća je sagrađena u drugoj polovici XIX. stoljeća. Filevci su davno otišli iz Ohrida te prestali biti njenim vlasnicima. Ostalo je samo sjećanje na Uraniju, zadnjeg, starog, osamljenog stanara kuće.

Svojom površinom i bogatim interijerom ta se kuća može usporediti s malom palačom. Vanjski izgled objekta logično se nadovezuje na unutrašnje funkcije i svaki je element dio te funkcije.

Nakon restauracije, odlukom Zavoda za zaštitu kulturno-povijesnih spomenika, objekt je zaštićen i u sklopu je Etnološkog muzeja te u funkciji spomen-prostorije MANU kao što je to i likovna galerija s djelima o starogradskoj ohridskoj arhitekturi.

Kuća obitelji Robevci, koja je nakon rekonstrukcije što je trajala gotovo dvadeset godina nedavno otvorena, ponovo je vraćena u red funkcionalnih reprezentativnih objekata. Za razliku od prethodnog razdoblja, interijer je sada uklopljen u duhu njena vremena putem originalnih eksponata smještenih na spomen-katu obitelji Robevci, u istočnom krilu tog veličanstvenog objekta iz XIX. stoljeća.

Polazeći od duha starogradske tradicije XIX. stoljeća, u toj su ekskluzivnoj arhitektonskoj građevini u oplemenjenom potkrovlju izložena djela ohridske rezbarske škole.

U suterenskim prostorijama nalazi se lapidarij s najznačajnijim epigrafskim spomenicima iz Ohrida i okolice. U većem dijelu kuće obitelji Robevci, smješten je – kako se pokazalo potrebnim – arheološki postav s ekskluzivnim materijalima iz materijalne kulture orhidske i struške regije.

Arheološko bogatstvo obuhvaća sljedeća razdoblja: neolit – 6000–3000 g. pr. n. e., željezno doba – VII–IV. stoljeće pr. n. e., helenističko razdoblje – III–II. stoljeće pr. n. e., rimsko razdoblje, kasnu antiku, rani srednji vijek.

Najznačajniji i najtipičniji dio ovog arheološkog fonda dozvoljava da se nasluti materijalna i duhovna kultura epoha kroz koje je prolazio Ohrid i ova regija.

Primljeno: 12. 10. 1990.

Prijevod s makedonskog jezika:
Magdalena Apostolova-Maršavelski

¹ Ozvučenje je izvela firma ETAS iz Splita, protupožarnu instalaciju Tehno-Zavod iz Zagreba, a sigurnosni sistem postavio je naknadno EMO iz Ohrida.

SUMMARY

New museums and museum displays in Macedonia

Kliment Korobar

A large network of museums was created in Macedonia, a republic with a rich history and cultural heritage. There are 60 museums, galleries and collections, 11 of which are complex museums, 8 specialized ones etc. Nevertheless the majority does not dispose of the elementary working conditions, and until 1980 only 6.2% of the museum material was exhibited in permanent displays. Since 1980 great efforts have been made to improve the museum displays throughout Macedonia. The building of the Museum of Macedonia in Skopje began in 1970 and was completed in 1976. The permanent display of the museum extends over 6000 square meters showing exhibits from prehistory to the present time. The archaeological display is set up on 1100 square meters, and the material is displayed in three types of showcases. Several years of field work brought new material to the ethnological holdings so that the third stage could begin, i. e. the installation of the ethnographic display with an exhibition of national costumes and customs. The completion of this display is planned during 1991/92.

A Gallery of Icons was established in Ohrid, with a holding of 61 icons originating from the 11th to the 19th century. The permanent museum display of Literacy among the Slavs opened in 1985 within the complex of St Clement's church. In 1988 the Urania House from the second half of the 19th century was opened, as well as the 19th century house of the Robevci family after a reconstruction that took 20 years to complete. Works of the Ohrid wood-carving school and an archaeological display with a stone collection are now there on exhibition.

NA TRAGU MUZEOLŠKE TRADICIJE U PREZENTIRANJU ZBIRKI MUZEJA I GALERIJA U SARAJEVU

Branka Šulc
Muzejski dokumentacioni centar,
Zagreb

d samog početka muzejskog djelovanja u Sarajevu tijekom 19. st., posvećena je pozornost muzeološkoj i obrazovnoj djelatnosti te napose znanstveno istraživačkom radu na području BiH, koja je kontinuirano nastavljena do danas.

Međutim, unatoč snažnoj i za razvoj muzejske djelatnosti u BiH jakoj muzejskoj osviještenosti, posljednjih je godina u sarajevskim muzejima i galerijama malo učinjeno na reprogramiranju stalnih postava ili otvaranju novih muzeja. »Renesansa muzeja« tako zahvaća samo djelomično – i to prigodno, u povodu 100. godišnjice postojanja Zemaljskog muzeja BiH realizaciju druge faze njegova stalnog postava 1988., otvaranje Muzeja XIV ZOI 1989. i minimalnu adaptaciju prostora i postava u ostalih pet sarajevskih muzeja, i njihovih područnih zbirki, a sve u povodu Zimske olimpijade.

Doprinos sporta kulturi i ovdje je bio kratka daha, s djelomično riješenim urgentnijim muzejskim revitaliziranjima bez očekivanog nastavka razvoja kulturne politike u smjeru dovršenja cjelovite reprogramacije sarajevskih muzeja.

Od prve ideje o osnivanju muzeja u Bosni iz 1850. godine, objavljene u časopisu »Bosanski prijatelj«, pisca i publicista Ivana Franje Jukića, koji je vlastitom zbirkom težio utemeljenju »Bosanskog muzeja« do osnivanja Zemaljskog muzeja BiH 1888. godine obavljene su opsežne pripreme za osnivanje nacionalnog muzeja. Godine 1884. osniva se Muzejsko društvo kojem je zadatak »da izvrši sve pripreme za osnivanje muzeja u koji će primati sve što ima arheološki, kulturno-historički, umjetnički i obrtnički značajno i po zemlji svojstveno«. Zemaljska vlada u 1885. godini dobiva i Statut Muzejskog društva, koje ima 500 članova i posjeduje znatan broj darovanih predmeta za budući muzej. Prvi sekretar Društva »umjetnički arheolog« dr. Čiro Truhelka iz Zagreba nastavlja rješavanje stručne obrade muzejske građe, kao i očuvanje i dalje prikupljanje predmeta.

Samostalnom državnom ustanovom Zemaljski muzej postaje po odluci Zemaljske vlade 1888. godine. Djelujući pod snažnim utjecajem razvoja znanosti i kulture u Evropi u 19. st. Muzej razvija intenzivnu znanstvenoistraživačku djelatnost, i to napose u području arheologije i prirodnih znanosti. Obrada, valorizacija građe, istraživanje na terenu i sređivanje depoa uz prezentaciju građe na principima muzeologije Beča i Budimpešte s osnovnim oznakama na reprezentativnosti, brojnosti i atraktivnosti vodilo je prezentaciji na razini sistematske zbirke s izraženom edukativnom funkcijom.

S novom zgradom za muzejsku namjenu (1908. – 1913.) po idejnom projektu Karla Paržika (1857. – 1942.), koji je uz J. Vancaša najistaknutiji